

UNIVERZITET U BEOGRADU
FAKULTET ZA SPECIJALNU
EDUKACIJU I REHABILITACIJU

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF SPECIAL EDUCATION
AND REHABILITATION

11.

MEĐUNARODNI
NAUČNI SKUP
„SPECIJALNA
EDUKACIJA I
REHABILITACIJA
DANAS”

11th

INTERNATIONAL
SCIENTIFIC
CONFERENCE
“SPECIAL
EDUCATION AND
REHABILITATION
TODAY”

ZBORNIK RADOVA

PROCEEDINGS

Beograd, Srbija
29-30. oktobar 2021.

Belgrade, Serbia
October, 29-30th, 2021

UNIVERZITET U BEOGRADU – FAKULTET ZA
SPECIJALNU EDUKACIJU I REHABILITACIJU

UNIVERSITY OF BELGRADE – FACULTY OF
SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION

11. MEĐUNARODNI NAUČNI SKUP
SPECIJALNA EDUKACIJA I REHABILITACIJA DANAS
Beograd, 29–30. oktobar 2021. godine

Zbornik radova

11th INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE
SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION TODAY
Belgrade, October, 29–30th, 2021

Proceedings

**11. MEĐUNARODNI NAUČNI SKUP
SPECIJALNA EDUKACIJA I REHABILITACIJA DANAS
Beograd, 29-30. oktobar 2021. godine
Zbornik radova**

**11th INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE
SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION TODAY
Belgrade, October, 29-30th, 2021
Proceedings**

IZDAVAČ / PUBLISHER

Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation

ZA IZDAVAČA / FOR PUBLISHER

Prof. dr Gordana Odović, v.d. dekana

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK / EDITOR-IN-CHIEF

Prof. dr Branka Jablan

UREDNICI / EDITORS

Prof. dr Irena Stojković
Doc. dr Bojan Dučić
Doc. dr Ksenija Stanimirov

RECENZENTI / REVIEWERS

Prof. dr Sonja Alimović
Sveučilište u Zagrebu – Edukacijsko rehabilitacijski fakultet, Zagreb, Hrvatska
Doc. dr Ingrid Žolgar Jerković
Univerzitet u Ljubljani – Pedagoški fakultet Ljubljana, Slovenija
Prof. dr Vesna Vučinić, prof. dr Goran Jovanić, doc. dr Aleksandra Pavlović
Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

LEKTURA I KOREKTURA / PROOFREADING AND CORRECTION

Maja Ivančević Otanjac, predavač

DIZAJN I OBRADA / DESIGN AND PROCESSING

Biljana Krasić
Mr Boris Petrović
Zoran Jovanković

Zbornik radova biće publikovan u elektronskom obliku

Proceedings will be published in electronic format

Tiraž / Circulation: 200

ISBN 978-86-6203-150-1

MUZIKA U ZAJEDNICI GLUVIH*

Marina Radić Šestić**, Mia Šešum, Ljubica Isaković

Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Srbija

Uvod: *Dominantno je mišljenje da je stvaranje i izvođenje muzike dostupno samo osobama koje čuju. Ovakvo mišljenje sadrži pretpostavku da je muzika oblast umetnosti u kojoj gluve osobe ne mogu da uživaju tj. da je nedostižna za njih. Prema ovom audiocentričnom viđenju muzike, gluve osobe žive u svetu tišine, odsečene od stvaranja i od uživanja u muzičkim delima.*

Cilj: *Cilj rada je da ukaže na koji način se u zajednici Gluvih percipira, stvara i interpretira muzika.*

Metod: *Primenjene metode su komparativna analiza, evaluacija i sistem dedukcije i indukcije.*

Rezultati: *Istorijski podaci ukazuju da su se još od 1848. godine stručnjaci zalagali za muzičko obrazovanje gluvih osoba, te potvrdili da i vid pomaže u stvaranju muzike ispravljanjem grešaka, a ne samo sluh. Koncept muzike u zajednici Gluvih podrazumeva različita auditivna i vizuelna iskustva koja se kreću od onih koja su poznata čujućoj populaciji, poput sviranja na instrumentu i komponovanja, do onih koja su manje poznata čujućoj populaciji, poput percepcije vibracija i izvođenja ili gledanja pesama koje se artikulišu na znakovnom jeziku. Iskustva ukazuju da su se u zajednici Gluvih razvili prepoznatljivi muzički performansi kao forma akcione umetnosti koja sadrži elemente pantomime, plesa, znakovanja i muzike. Muzičke numere koje se izvode na znakovnom jeziku ili putem znakovanja mogu se podeliti u dve vrste: pesme koje se izvode udaraljka (perkusionisti) i prevedene pesme. Pesme koje se izvode udaraljka uključuju slaganje znakova uz pomoć udaraljki u ritmičke obrasce, a prevedene pesme uključuju prevođenje tekstova pesama na znakovni jezik i njihovo izvođenje.*

* Rad je nastao kao rezultat istraživanja na projektu „Kreiranje protokola za procenu edukativnih potencijala dece sa smetnjama u razvoju kao kriterijuma za izradu individualnih obrazovnih programa“ (br. 179025), koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije

** marinaradicsestic@gmail.com

Zaključak: *Muzičke interpretacije koje uključuju znakovni jezik postoje od početka 20. veka i dalje se razvijaju kako u kulturi Gluvih tako i u čujućoj populaciji.*

Ključne reči: *muzika, zajednica Gluvih, čujuća populacija*

UVOD

Iako zajednica Gluvih participira u širem socijalnom miljeu, ona ostaje nepoznana za mnoge pripadnike čujuće populacije. Nepoznana za čujuću populaciju su kulturne vrednosti Gluvih koje se ogledaju u korišćenju znakovnog jezika, poštovanju određenih pravila ponašanja, verovanjima koje se prenose s generacije na generaciju, očuvanju tradicije, humoru i umetničkom stvaralaštvu (Radić Šestić i sar., 2015, 2020).

Najveća predrasuda tipične populacije u domenu umetničkog izražavanja i stvaralaštva pripadnika zajednice Gluvih vezana je za muziku, jer je ovaj oblik izražavanja „nezamisliv i nedostižan za gluve“ (Abbate, 1991, p. 130). U ovom audiocentričnom viđenju Gluvih u svetu muzike, oni žive u svetu tišine, isključeni od „muzičkog izraza i uživanja u muzičkim delima“ (Maler, 2015, p. 73).

Uloga „znakovne poezije“ u muzičkom stvaralaštvu Gluvih

Avangardna dela ogluvene španske monahinje, Tereze de Cartagene, nastala pre skoro 5 vekova, razmatraju teme koje se odnose na gluvoću kao blagoslov, rodnu ravnopravnost i poštovanje svakog pojedinca u društvu (Radić Šestić i sar., 2012). Pretpostavlja se da je literarno stvaralaštvo gluvih osoba oduvek egzistiralo, ali do 70-ih godina prošlog veka ne postoji mnogo sačuvanih dokaza. Iako se prenosilo s generacije na generaciju, veoma je teško bilo dokumentovati literarno stvaralaštvo na znakovnom jeziku. Prva radionica poezije na znakovnom jeziku održana je 1984. godine u *Nacionalnom tehničkom institute za Gluve* u Ročesteru (SAD) upoznala je javnost sa „poetikom prostora, punoćom slike i sposobnošću umetnika“ da kroz specifičan umetnički izraz „poveže sebe i društvo, i dve različite kulture“, kulturu čujućih i kulturu Gluvih (Brueggemann, 1999, p. 219).

I verbalna i znakovna poezija sadrže rimu, ritam i versifikaciju ili metriku. Rima se u verbalnoj poeziji postiže ponavljanjem zvuka (npr. kod pravilne rime se podudaraju naglašeni vokali), a u znakovnoj poeziji ponavljanjem vizuelnih elemenata znaka ili celog znaka. Različite vrste rime razvile su se i u verbalnoj (npr. pravilna rima, čista rima itd.) i u znakovnoj poeziji. Raznovrstnost rime u znakovnoj poeziji se postiže lepotom vakanja pokreta ruku i šaka, prefinjenim pokretima celog ili delova tela, brzinom promene znaka, trajanjem i veličinom pokreta, i homogenizacijom nekih od navedenih elemenata ili celine. Metriku u znakovnoj poeziji predstavlja broj vizuelnih elemenata, dok se akustički metrički sistem zasniva na dužini trajanja sloga. U znakovnoj poeziji slogovi su usredsređeni na kontrast između „lakih“ i „teških“

znakova i naglašavanje bitnog znaka koji obogaćuje poetski doživljaj. Ritam i metrika su prisutni i u muzici samo se postižu različitim sredstvima (Cripps, 2018; Cripps & Lyonblum, 2017; Summers, 2012).

Poezija na znakovnom jeziku je višestruko značajna za muzičko stvaralaštvo jer prenosi i jedinstvena osećanja, umetničke i kulturne vrednosti zajednice Gluvih.

Muzika u zajednici Gluvih

Socijalna dimenzija muzike je odraz specifične kulture, vremena i prostora u kojoj nastaje (Ristivojević, 2013). „Muzika je sveprisutni element u svim velikim i malim kulturama“, pa tako i u kulturi Gluvih (Brown et al., 2000, p. 3). Muzičko izražavanje ima mnogo oblika u kulturi Gluvih. Koncept muzike obuhvata mnoštvo vizuelnih i auditivnih iskustava, od onih koja su poznata čujućoj populaciji, poput sviranja na instrumentu i komponovanja, do onih koja su manje poznata, poput opažanja vibracija i izvođenje ili gledanje pesama izvedenih znakovnim jezikom i znakovanjem. Muzičke interpretacije koje uključuju znakovni jezik postoje barem od početka 20. veka i nastavljaju da se razvijaju kako u kulturi Gluvih tako i u čujućoj populaciji (Maler, 2015).

Glupi umetnici stalno razvijaju nove oblike muzičkog izražavanja koji imaju za cilj da promovišu vrednosti, tradiciju i iskustvo sopstvene kulture. Znakovana muzika, kako su je nazvali, predstavljena kroz umetničke performanse, jednako je estetski prijatna za oči kao i aditivna muzika za uši. Pojam *znakovanje* u muzici ima šire značenje od korišćenja znakovnog jezika, jer podrazumeva i korišćenje kodiranih multi-senzornih umetničkih znakova koji podrazumevaju „živahne senzacije, izraz tela i odnos zvuka i slike“ (Duarte, 2017, p. 25). Odnosno, podrazumeva stvaranje apstraktnih muzičkih znakova koji su rezultat bogate kombinacije elemenata poput ritma, dinamičnosti, rime, ekspresivnosti, ikoničnosti, intenziteta muzičkog doživljaja i kombinacije uloga izvođača. Ovo su elementi koji omogućavaju umetniku potpunu slobodu i kreativnost u muzičkom stvaralaštvu. Navedeni muzički elementi sadrže i auditivne aspekte koji se ogledaju u sledećem (Caldas, 2012):

- Ritam tokom znakovanog performansa obezbeđuje kraj toka muzičke misli (auditivne kadence) i šalje konkretne poruke;
- Dinamičnost podrazumeva kretanje znaka ili signala u prostoru, tj. signal se kreće u različitim pravcima oko tela izvođača (odozgo na dole, oko tela, dijagonalno, u kontaktu ili odsustvu kontakta sa telom izvođača);
- Rima je deo poetskog izraza, a postiže se bogatstvom i elegancijom manuelne elaboracije u slanju estetske poruke;
- Ekspresivnost svakog dela tela i tela u celini ima za cilj da prenese lepezu i nijanse emocija i poetiku svakog znaka. U ovoj vrsti izražavanja jednako uživaju i gluve i čujuće osobe (npr. balet);
- Ikoničnost znakovanja ima za cilj da neverbalnim putem, u ograničenom prostoru, kroz sliku pošalje direktno i jasno značenje konkretnog predmeta ili radnje;

- Intenzitet znakovanja se ostvaruje kroz intenzitet pokreta (brz ili spor, jak ili slab) koji može da dočara i intenzitet zvuka. Npr. intenzitet vetra može da se postigne intenzitetom pokreta koji ukazuju da li se radi o povetarcu ili nekom jačem strujanju vazduha; i
- Položaj ili pozicija izvođača tokom muzičkog performansa opisuje promenu uloge i karaktera likova koje želi da predstavi, uključujući i njihove glasove. Promena položaja tela praćena telesnom i facijalnom ekspresivnošću ima za cilj da opiše osobine likova koje izvođač predstavlja u muzičkom performansu.

Oblici muzičkog izražavanja Gluvih umetnika

Muzičko izražavanje Gluvih umetnika postaje sve raznovrsnije i sofisticiranije, tako da je teško kategorisati ga u neke precizne oblike ili pravce. Prvu kategorizaciju sproveo je Bahan (2006) tako što je znakovane pesme podelio na dve osnovne vrste: pesme koje izvode perkusionisti i prevedene pesme. Perkusionisti izvode pesme udaraljka ma slažući znakove u ritmičke obrasce na sceni, dok su prevedene pesme one u kojima izvođač tekstualni sadržaj prevodi na znakovni jezik tokom izvođenja. Obe kategorije muzičkih performansa se mogu izvoditi uživo ili biti snimljene i distribuirane putem elektronskih medija (You Tube i sl.). Razvoj računarske tehnologije uticao je na veću popularnost i dostupnost znakovanih pesama širokom auditorijumu.

Sledeća podela u izvođenju znakovanih pesama polazi od dve osnovne kategorije: pesama koje se izvode i uživo i putem video zapisa, od kojih se svaka može dalje podeliti u još dva pravca, tako da čine četiri glavne vrste znakovanih pesama. Te četiri vrste znakovanih pesama se ogledaju u sledećem (Cripps et al., 2016; Maler, 2015; Timm, 2013):

Prevođenje pesama na znakovni jezik uživo što podrazumeva profesionalno prevođenje auditivnog muzičkog sadržaja od strane tumača na znakovni jezik na koncertima, kao i amatersko prevođenje na crkvenim službama. U ovoj kategoriji izvođači su uglavnom čujuće osobe koje žele da gluvim osobama približe sadržaj auditivnih pesama prevođenjem na znakovni jezik;

Performansi Gluvih umetnika koji znakuju pesme uživo, npr. muzičari Šon Forbs i Sajnmark (Sean Forbes & Signmark), namenjeni su pripadnicima zajednice Gluvih. Iako ovi muzički performansi uglavnom predstavljaju originalne kompozije umetnika, moguće je i znakovanje izvedbe postojećih pesama;

Video snimci originalnih muzičkih dela Gluvih umetnika imaju veliku vrednost za zajednicu Gluvih. Može im se uvek pristupiti i uživati u njima. Video zapisi koji predstavljaju originalne pesme predstavljene na znakovnom jeziku mogu se značajno razlikovati. Neki muzički spotovi se izvode u potpunosti na znakovnom jeziku i ne uključuju vokalizaciju (na primer, muzički video objavljen na *You Tube* pod nazivom “One world, two hands”). Neki video zapisi se izvode na znakovnom jeziku, ali uključuju i vokalizaciju. Šon Forbs na primer, vokalizuje svoje pesme i repuje na jeziku znakova. Sajnmark nastupa samo na znakovnom

jeziku, ali njegov partner obezbeđuje vokalizaciju. Grupa „Betovenova noćna mora“ (Beethoven’s Nightmare) u svojim video zapisima nastupa tako što njeni članovi sviraju na muzičkim instrumentima i koriste prevodioce znakovnog jezika u svojim emisijama uživo i u muzičkim spotovima.

Video snimci sa prevodom na znakovni jezik postojeće vokalne interpretacije nastaju kao prevod vokalnih interpretacija na znakovni jezik u vidu amaterskih snimaka u kućnim uslovima. Izvođači u ovim video zapisima su čujuće osobe, a svi su pohađali kurs znakovnog jezika (Peters & Seier, 2009).

ZAKLJUČAK

Uprkos predrasudama od strane čujuće populacije, izvesno je da pokušaji Gluvih osoba da se muzički izrazi postoji mnogo duže nego što za to imamo dokaze. Savremena tehnologija i brojne druge okolnosti su doprinele da pripadnici zajednice Gluvih ojačaju u iskazivanju svojih muzičkih potencijala. Ekspanzija muzičkih performansa različitih oblika i varijacija je sve prisutnija danas. Iako je ih je teško kanalisati i kategorizovati, ohrabrujuće je što su sve prisutniji na realnoj i video sceni.

Gluve osobe primarno percipiraju muziku vizuelnim i taktilnim putem, ali kako kaže američka gluva pesnikinja, Ela Mei Lenc (Ella Mae Lentz): „Muzika je u ritmu srca. . . ritmu onoga što nas okružuje. Imamo vizuelni ritam, imamo unutrašnji ritam koji dolazi iz dubine duše“ (Deaf arts handbooks series, p. 6, 2015).

LITERATURA

- Abbate, C. (1991). *Unsung voices: Opera and musical narrative in the nineteenth century*. Princeton University Press.
- Bahan, B. (2006). Face-to-face tradition in the American deaf community: Dynamics of the teller, the tale, and the audience. In H-D. L. Bauman, J. L. Nelson, & H. M. Rose (Eds.), *Signing the body poetic: Essays on American Sign Language literature* (pp. 21-50). Berkeley, CA: University of California Press.
- Brown, S., Merker, B., & Wallin, N. L. (2000). An introduction to evolution musicology. In N. L. Wallin, B. Merker, & S. Brown (Eds.), *The origins of music* (pp. 3-24). MIT Press.
- Brueggemann, B. J. (1999). *Lend me your ear: Rhetorical constructions of deafness*. Gallaudet University Press.
- Caldas, A. L. P. (2012). A língua de sinais e os sons: uma apreciação estética. In E. Beyer, & P. Kebach (orgs.). *Pedagogia da música: experiências de apreciação musical*. 2 ed. Mediação.
- Cripps, J. H., Rosenblum, E., & Small, A. (2016). Music: Signed. In P. Boudreault, G. Gertz, & J. G. Golson (Eds.), *The Deaf Studies Encyclopedia*, (Vol. 2, p.702/705). SAGE Publications.
- Cripps, J. H., & Lyonblum, E. (2017). Understanding signed music. *Society for American Sign Language*, 1(1), 78-96. <https://www.researchgate.net/publication/331072596>
- Cripps, J. (2018). Ethnomusicology & signed music: A breakthrough. *Journal of American Sign Languages And Literatures*. https://journalofasl.com/wp-content/uploads/sites/8/2018/08/ethnomusicology_cripps.pdf

- Deaf arts handbooks series (2015). *Signed music: Rhythm of the heart*. Canadian Cultural Society of the Deaf. (Series author). Deaf Arts Handbook Series: Vol.2. Canadian Cultural Society of the Deaf. <https://deafculturecentre.ca/deaf-arts-series/deaf-arts-handbook-vol-two.pdf>
- Duarte, E. G. (2017). *Uma ferramenta para a educação musical dos surdos*. [Doctoral dissertation, Universidade Estadual de Campinas], http://repositorio.unicamp.br/jspui/bitstream/REPOSIP/330995/1/Duarte_ErivanGoncalves_M.pdf
- Maler, A. (2015). Musical expression among deaf and hearing song signers. In B. Howe, S. Jensen-Moulton, N. Neil Lerner, & J. Straus (Eds.) *The Oxford handbook of music and disability studies* (pp. 73-91). Oxford University Press.
- Peters, K., & Seier, A. (2009). *Home dance: Mediacy and aesthetics of the self on YouTube*. In *The YouTube Reader*, edited by Pelle Snickars and Patrick Vonderau, 187-203. National Library of Sweden.
- Radić Šestić, M., Dimić, N., & Šešum, M. (2012). The beginnings of education of the deaf persons: Renaissance Europe XIV-XVI century. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 11(1), 147-165.
- Radić Šestić, M., Ostojić, S., i Đoković, S. (2015). Odnos pripadnika kulture gluvih prema kohlearnoj implantaciji. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 14(1), 101-124. <https://doi.org/10.5937/specedreh1-7156>
- Radić Šestić, M., Šešum, M., Radovanović, V., i Ivanović, M. (2020). Humor u kulturi Gluvih. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 19(1), 43-57. <https://doi.org/10.5937/specedreh19-25478>
- Ristivojević, M. (2013). Muzika kao kulturni fenomen. *Ethnology and Anthropology*, 8(2), 441-451. <http://www.anthroserbia.org/Content/PDF/Articles/c5375c5ca2d44e4e94665776b9e5ca7b.pdf>
- Summers, A. (2012). *Deaf culture and music: The role of sign language interpreters within live music performances*. A thesis for a Bachelor of Arts degree in music, Linfield College. http://digitalcommons.linfield.edu/muscstud_theses
- Timm, R. L. (2013). *A deaf take on music*. 20 min, Webstreaming, Color, Comments. NIEC Outcomes Circle. <http://vimeo.com/68906742>

MUSIC IN THE DEAF COMMUNITY*

Marina Radić Šestić, Mia Šešum, Ljubica Isaković

University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation, Serbia

Introduction: *The dominant opinion is that the creation and performance of music is possible only by people who hear. This opinion leads us to the assumption that music is an area of art which deaf people cannot enjoy, that it is unattainable for them. According to this audiocentric view of music, deaf people live in a world of silence, cut off from both creation and enjoyment of musical works.*

* This article is a result of the project “Designing a protocol for assessing the educational potential of children with developmental disabilities as a criterion for developing Individualized Education Programs” (No. 179025), financed by Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia.

Aim: *The aim of this paper is to point out how music is perceived, created and interpreted in the Deaf community.*

Method: *The applied methods are comparative analysis, evaluation and deduction and induction system.*

Results: *Historical data indicate that since 1848, experts have advocated for the musical education of deaf people, and confirmed that sight also helps to create music by correcting mistakes, and not just hearing. The concept of music in the Deaf community involves a variety of auditory and visual experiences ranging from those known to the hearing population, such as playing an instrument and composing, to those less known to the hearing population, such as perceiving vibrations and performing or watching songs articulated in sign language. Experience indicates that in the community of the Deaf, recognizable musical performances have developed as a form of action art that contains elements of pantomime, dance, signification and music. Music tracks performed in sign language or by sign can be divided into two types: percussion songs and translated songs. Percussion songs involve arranging signs with percussion into rhythmic patterns, and translated songs include translating the lyrics into sign language and performing them.*

Conclusion: *Musical interpretations involving sign language have existed since the early 20th century and continue to develop in both the culture of the Deaf and the hearing population.*

Keywords: *music, Deaf community, hearing population*